

Kvindens Stilling i Danmark i Renæssancens og Reformationens Tidsaldr.

Historisk Tidsskrift, Bind 8. række, 4 (1912)

Link til pdf:

http://img.kb.dk/tidsskriftdk/pdf/hto/hto_8rk_0004-PDF/hto_8rk_0004_97861.pdf

Link til webside:

<http://tidsskrift.dk/visning.jsp?markup=&print=no&id=97861>

pdf genereret den : 28/5-2008

Kvindens Stilling i Danmark i Renæssancens og Reformationens Tidsaldr.

af

Johannes Steenstrup.

Der tales ofte om Renæssancens Betydning for Kvindernes Historie, og om hvorledes vore Dages Emancipation allerede da begynder at mærkes. Hvis man gik lidt nøjere ind paa dette Spørgsmaal, vilde man dog sikkert overbevise sig om, hvor begrænset det Omraade var, paa hvilket Kvinderne dengang naaede en større Bevægelighed eller Frihed, og hvor lidt i Virkeligheden Datidens Rørelser have Lighed med Nutidens Kvindesag. Ja, man vilde maaske endog finde, at Renæssancetidens Aarhundreder snarere frembyde Billedet af et Tilbagekridt i Kvindens Stilling.

Professor Troels-Lund udtaler i sit bekjendte, berømte Værk¹⁾, at Renæssancens befriende Ord: Mand og Kvinde ere ligestillede, trængte igjennem trods Luther og Reformatorerne, der nærmest vilde opfatte Kvinden som Mandens Husholderske, og han fremstiller, hvor langt ringere Kvinden var stillet i det forudgaaende Tidsrum, indtil „i det 15de Aarh. Opfindelsen af Krudtvaar-

¹⁾ Troels-Lund. Danmarks og Norges Historie i Slutningen af det 16de Aarh. XII. (Udgave 1909 S. 274).

ben gav Renæssancens Lære om Kjønnenes Ligeberctigelse fast Grund at hvile paa. Thi med Bøsse eller Pistol i Haand kunde jo Kvinder være selv den stærkeste Krigers Ligemand*.

Jeg skal nu undersøge, om i Virkeligheden Forholdene i Danmark og andensteds udviklede sig paa denne Maade. Men jeg vil rigtignok ogsaa strax fastslaa, at jeg hævder, at Eet er Dannelse, Omgangstone, Selskabelighed i de højere Klasser og disses Opfattelse af Kvindeidealet, noget helt Andet er Kvindens Retsstilling hos Høje og Lave, hendes Adgang til økonomiske Goder og hendes Frihed til at handle og raade i det borgerlige Liv, Letheden for Kvinden til at gaa ind i Erhverv og overtage Stillingen, som ellers varetages af Manden. Det er her, at Prøven skal gjøres, om der findes Frihed og om en Frigjørelse er indtraadt.

Vi skulle nu altsaa undersøge, om der her i Danmark i Renæssancens eller i Reformationens Tidsrum — Reformationen indtraf jo ikke blot paa Renæssancetiden, men samvirkede i mange Retninger med Renæssancebevægelsen — blev givet Kvinden en større Selvstændighed, en udvidet Adgang til Formue og en større Raadighed over hvad hun besad.

Naar vi da først se hen til Kvinder i Almindelighed, saavel gifte som ugifte, møder os det mærkelige Forhold, at Kvindens Ret til at arve blev stærkt beskaaret. I de nordiske Lande har fra Oldtiden af Kvinders Arveret været begrænset, og Lovreglerne lød gjerne saaledes, at hvor Mand og Kvinde ere lige nær beslægtede, tager Kvinde kun halv Lod mod Mand. Indenfor det danske Rige var der dog en Forskjel mellem det østlige og vestlige Danmark, og de jyske og fynske Kvinder vare de ringest stillede. Efter Jyske Lov kunde Kvinde i alle

de Tilfælde, hvor hun arvede sammen med lige saa nær beslægtet Mand, kun tage halv Lod („Kone Triding og Mand to Lodder“), men denne Begrænsning fandt i Sjælland og de øvrige østlige Lande kun Sted, naar Arven faldt indenfor en snævrere Kreds — nemlig ved Arv, der tilfaldt Børn eller Børnebørn eller som deltes mellem den afdødes Søsken — medens i alle andre Tilfælde Kvinde tog lige Lod med Mand.

Heri skete nu en Forandring paa Reformationstiden. Den kom næsten uforvarende og i en halvt tilhyllet Skikkelse. Ved Christian III.'s Reces 1547 art. 24 blev det for det første slaaet fast, at Sædegaarde skulde blive paa Sværdsiden og hos Brødrene, og at Brødrene derfor skulde som Erstatning give Søstre og Svogrene Fyldest i andet Jordegods og Penge. Derimod kunde Gaarden deles mellem Søstre og andre Kvinder, naar der ikke fandtes nogen lige saa nær beslægtet Mand. Hvor derimod Mand og Kvinde vare lige nær i Slægt, havde Manden Fortrinsret, „dog skiftes Broder to Parte til og Søster Fyldest i Jordegods og Penge for hendes tredie Part“. Man kunde med Grund tvivle om, her var givet en almindeligere Retsregel om Arveret, tilmed da Artiklen har Overskriften „Om Sædegaarde“. En Herredagsdom 1554 udtalte imidlertid, at Reglen gælder over alle Lande i Danmark „i fornævnte Arv og i alle andre Arve, som herefter falde i vort Rige Danmark“. Og da senere i en Retssag en Klager paaberaabte sig, at Kongen jo havde i Haandfæstningen lovet, at alle Breve og Statuter skulde holdes ved Magt og derfor sjællandsk Ret vedblivende maatte være gjældende i Sjælland, hjalp det ikke; der dømtes efter Recessen ¹⁾.

¹⁾ Kolderup-Rosenvinge, Gamle danske Domme I. 236 ff. Secher, Kongens Rettertings Domme I. 28 ff.

Saaledes er her en betydelig Nedgang i Kvindens Rettigheder ¹⁾; om Anledningen til den ville vi senere tale.

Vi skulle derefter betragte Hustruens Stilling. Mellem Ægtefællerne fandtes der i Middelalderen intet fuldstændigt Formuefællesskab. Kun i Kjøbstæderne bestod et saadant, som omfattede baade Jord og Løsøre, og ved Ægtefællens Død deltes Boet efter visse Kvotaforhold, paa en noget afvigende Maade i de enkelte Kjøbstæder. Paa Landet var Forholdet dette, at alt Løsøre, som ejedes ved Ægteskabets Indgaaelse, blev Mandens og Hustruens Fælleseje, og ligeledes blev Løsøre, Hus og Jord, som erhvervedes under Ægteskabet ved Kjøb eller paa anden lignende Maade, fælles. Derimod var anden Jord i Særeje, altsaa baade den Jord, som en Ægtefælle ejede ved Ægteskabets Indgaaelse, og den, som tilfaldt en Ægtefælle ved Arv. Ligeledes blev Løsøre, som arvedes under Ægteskabet, Særeje, naar ikke det saakaldte „Arvebed“ fandt Sted. Og i Reglerne om Arvebed viser der sig netop en Bevægelse hen imod at lette Indtrædelsen af Fællesskab. Naar der tilfaldt en Ægtefælle Gjenstande i Arv, kunde disse saa at sige trække den anden Ægtefælles arvede Løsøre ind i Fællesmassen („bide dem“) og selv indgaa i den. Forlangendet om en vis Størrelse for den Arv, der skulde virke saaledes, daledede allerede i de ældste Provinsloves Tid; efter Jydske Lov kunde endog den mindste Arv virke paa denne Maade, og den tiltrak baade tidligere Arv og den, som senere faldt.

¹⁾ En anden Nedgang var det, at i Følge Reces 1547 art. 25 en adelig Kvinde, som giftede sig med en borgerlig Mand, strax skulde sælge sin Jord til frit Folk, og at efter Recessen af 1582 en Adelig, som tog en borgerlig Hustru, ikke med hende kunde avle Børn, der arvede hans Jordegods.

Saaledes lettedes stadig Muligheden for et Fællesskab i Løsøre, og paa Reformationstiden, saaledes i Christian III.'s Recesser, ere Reglerne fra Kjøbstæderne blevene raadende ude paa Landet, alt Løsøre er bleven fælles.

Nu er det imidlertid saa, at jo mere af Boet der bliver fælles, desto mere vokser ganske vist Ægtefællernes Sammenhold i Interesser og Boets ydre Enhed, men samtidig vil, da Manden har ubegrænset Dispositionsret over Fællesboet, hans Personlighed træde stærkere frem og Hustruens staa i Skygge. Og saaledes er ogsaa paa dette Omraade Kvinden vejet tilbage for Manden.

Vi skulle endvidere betragte den Beføjelse, som Hustruen ved Middelalderens Slutning havde til at raade over Boet. Ved at læse de mangfoldige Breve af retslig Natur, som findes fra disse Tider, bliver man slaaet over den Handleevne, der er tildelt Hustruen, og hvor lidt det passer med Tanken om en Underkuelse. Hun træder op ved sin Mands Side og forsvinder ikke bag ham. Hendes Samtykke maa have, hvis Manden vil sælge hendes Særjord, medmindre han har lige saa megen Jord at tildele hende, med sin Mands og sine Arvingers Samtykke disponerer hun over egen Jord, jævnlig optræder hun paa Tinge med Fuldmagt af Manden. Byrderne ved Husholdningen afholdes endvidere først af Fællesformuen, derpaa af Mandens Særeje, sidst af Hustruens.

Men endnu mere fri er Enkens Stilling. Naar hun vil gifte sig paany, maa hun tage sig en Værge og faa hans Samtykke, og en Værge maatte hun have, naar hun vilde afhænde sin Jord, men det var sikkert ogsaa i dette Tilfælde tilstrækkeligt, at hun tog sig en Værge blot for denne Sag eller at hun lod en eller anden Øvrighedsperson, der var til Stede paa Tinge, udføre dette

Hverv ¹⁾. Iøvrigt kunde hun uden Hjælp af nogen Værges pantsætte Jord, indgaa Kaution og kvittere for Penge.

Paa eet Punkt blev Enkens Ret udvidet i det 16de Aarh., idet hun fik Ret til Halvdelen af Fællesboet uden Hensyn til om der var Livsarvinger eller ikke, medens hun i det første Tilfælde tidligere havde maattet nøjes med en mindre Lod ²⁾. Ligeledes kan det erindres, hvorledes paa Krongods og Kapitlers og Domkirkers Gods Fæsterens Enke fik Ret til at besidde Gaarden paa Livstid, saa længe hun var ugift.

Der har aabenbart i Middelalderens senere Del været en Bestræbelse fremme for at gjøre Enkens Stilling tryggere. Et Vidnesbyrd derom er det sikkert, at der fra den Tid er bevaret en overordentlig lang Række af Breve om Lejemaal af Gaarde og Jord, der lyde paa Lejeta-gerens og hans overlevende Enkes Levetid. Den viser sig endvidere i de nylig nævnte Bestemmelser og i Reglerne om Morgengave, saaledes som de fremtræde i det 16de Aarh.

Professor Troels-Lund har med fuld Føje fremdraget den store Vægt, der lagdes paa Morgengaven i den senere Del af det 16de Aarh., og han viser hvorledes de Smykker og Guldsager, hvori den bestod, stadig blev mere

¹⁾ Dette fremgaar formentlig af følgende Exempler: 1407, en Enke giver en Raadmand i Roeskilde Fuldmagt til at skjøde en Jord, de tage om hinandens Arm og skjøde. 1445, Enken Ursula i Ribe skjøder sammen med Peder Nielsen, som var hendes Værges i denne Sag, til hendes to Søstre med deres Værges i den Sag, Borgmesteren. 1447, en Enke i Voldborg Herred kejser sig en Værges Erik Jepsen, hendes Frænde, og skjødede, holdende paa hans Arm. 1449, Vidnesbyrd af Borgmester og Raad i Landskrone om at en Enke kejsede „vor Hovedsmand“ til Værges i en Retstrætte. Kr. Erslev, Repertorium III. 61, 664, 704, 770.

²⁾ Stemann, Retshistorie 331, Matzen, Retshistorie, Familieret 81.

kostbare, ligesom der jævnlig ved Siden af den eller i Stedet for dem blev givet Forskrivninger paa Penge. Regeringen maatte skride ind herimod og paabød 1577, at ingen Adelig maatte give i Morgengave mere end 2000 Rdl.

Troels-Lund skildrer nu denne Sædvane som udgaaet „først og fremmest fra det lutherske Syn paa Ægteskabet. Den ugifte Stand var jo ikke længer den højeste, men netop den gifte. Morgengaven havde i Middelalderen været et Udtryk for, hvor meget Bruden gav Afkald paa ved at indlade sig i Ægteskab. Nu blev den Præmien for at naa hertil. Som det forhen havde været fortjenstligt at give Gaver til Klostre, blev det nu en god Gjerning at forgylde Vejen til den Gud velbehagelige Stand“¹⁾.

Det forekommer mig, at denne Betragtning ikke kan være rigtig. For det første var ikke i Middelalderen den ugifte Stand den højeste. Tværtimod blev en Ugift — naar Vedkommende da ikke hørte til Præste-, Munke- eller Nonnestanden — betragtet som en Undtagelse, en Særling, en Vagabond. Den, som ikke var gift, ansaas ikke ret som fast bosiddende; *enløp* betyder i de nordiske Love baade den ugifte og den ubosatte; det hedder ret betegnende i Priv. for Malmø 1446 art. 6, at den, som vil vinde Borgerskab i Malmø, skal tage sig Hustru og bo her i 3 Aar. Jomfruer bleve jo dog heller ikke hverken i den gejstlige eller verdslige Verden stillede i Rang og Trin over Fruer.

Dernæst maa man erindre Morgengavens Karakter. Den blev, i hvert Fald hvor andet ikke var bestemt, kun udredet, naar Ægteskabet var barnløst, men Kravet paa

¹⁾ Troels-Lund l. c. S. 17.

den havde paa den anden Side Fortrinsret fremfor alle andre Gjældskrav, og mod Slutningen af det 16. Aarh. antoges det endvidere, at den ikke skulde udredes af Fællesboet, men af den Arvepart, der tilfaldt Mandens Arvinger ¹⁾. Morgengave gaves Bruden umiddelbart efter Vielsen, sædvanlig Dagen efter Bryllupet, og var altsaa en Undtagelse fra Reglen om at den ene Ægtefælle ikke maatte give den anden noget, hvad der jo kunde være til Skade for Arvinger og Kreditorer. Nu var der begyndt den Misbrug hos Adelen, at der blev givet indtil 8, 10, 12 Tusind Daler eller blev forskrevet betydeligt Jordegods som Morgengave, og herimod skrider Frederik II.'s Reces ind ved at paabyde, at der ikke maa gives over 2000 Daler i det allerhøjeste. Recessen søger saaledes at værne Kreditorer og Arvinger, og den vil hemme Overdaadighed og Standsnykker, paa samme Maade som Christian IV. gjør det ved Store Reces 2—8—3, der bestemmer, hvad Kjøbmand og hvad Borgermester eller Raadmand maa give til „Fæstensgave og ellers“, medens gemene Haandværksfolk slet intet maa give. Det vilde vist ogsaa være besynderligt, om den nye Opfattelse af Ægteskabet kun skulde vise sig hos Adelen, hos hvilken Stand Morgengave næsten ene var i Brug paa den Tid ²⁾. De store Udgifter til Morgengave maatte jo desuden langt snarere end at lette Indgaaelse af Ægteskaber vanskeliggjøre Vejen dertil.

¹⁾ Om disse Spørgsmaal var der i Praxis Tvivl, se Stemann, Retshistorie 350 f., Matzen, Familieret 78 f.

²⁾ I Følge Prof. Troels-Lund (S. 22 ff., 284) blev Morgengave 1577 en adelig Forret og skal være som saadan gaaet over i Christian V.'s D. L. 5—4—2, jfr. 5—2—25, 26. Dette fremgaar dog ikke af disse Lovkilder, jfr. ogsaa Stemann, Retshistorie 350, Matzen, Familieret 78.

Den store Morgengave har sikkert langt mindre Ægteskabet selv for Øje end den sigter mod Tilstanden efter Ægteskabets Ophør og vil betrygge Enkestanden ¹⁾. Skikken har været et Led i den foran omtalte Bevægelse hen imod at gjøre Enkers Vilkaar bedre. Og her maa man huske een Ting. De gamle Love tænke sig ofte Ægteskabets Udgang saaledes, at Manden eller Hustruen eller ogsaa begge i Forening give sig ind i Kloster, og de indeholde Lovregler om den ene eller anden Ægtefælles Ret eller Krav i saadant Tilfælde. En saadan Alderdomsforsørgelse kunde Ægtefællerne ogsaa vinde uden at lade sig klostervie, idet det var noget ganske almindeligt i Middelalderens Slutning, at ældre Folk, og ikke mindst Enker og ugifte Kvinder, uden at afgive Klosterløfte, ved Penge eller overladt Ejendom købte sig Ret til at bo paa Klosters Grund og til her at faa Husly, Underhold, Beskyttelse, Pleje i Sygdom og kirkelig Hjælp. Alt dette var bleven umuligt ved Klostrenes Ophævelse, og der maatte findes Maader at erstatte det paa. Ogsaa af den Grund var det naturligt at give Enken en bedre økonomisk Stilling.

I det Foregaaende er det bleven paavist, hvorledes man i det 16de Aarh. skred frem paa Vejen mod Fællesskab i Formue mellem Ægtefæller. Det endelige Skridt vilde være Fællesskab ogsaa i den medbragte Jord, og dette kom ved Christian V.'s Danske Lov, egentlig lige saa overraskende som Forandringen i det 16de Aarh.

Det oprindelige Udkast til Loven havde det ikke, og det ses ikke klart af Forarbejderne, hvorledes Sæt-

¹⁾ Dette Formaal med Morgengaven er oftere udtrykkelig udtalt i Brevene om den, se Ryge, Peder Oxe 383, Rosenvinge, Gamle Domme IV. 373.

ningen vandt Sejr. Forhandlingerne vise os kun, at der har været en Debat om Ægtepagter. Den tydskfødte Henrik Ernst havde berørt Ægtepagter om Medgift, og hans Kollega i Højesteret Assessor Peder Lassen svarede skarpt, at det stred ganske mod vor Nations Natur og Blufærdighed at tinge og drive Kjøbmandsskab med Giftermaal. Herpaa faar han atter det Svar af Ernst, at saadanne Pagter vare overalt brugelige hos Herrer og Fyrster, hos høje og nederlige Standspersoner og kunde vel derfor ikke betegnes som ublufærdige ¹⁾).

Resultatet blev imidlertid, at det fuldstændige Formuefællesskab trængte igjennem som Christian V.'s Lovs Regel. Nogle Artikler i Loven vise endnu Levninger af den ældre Ordning, som man ikke har naaet at faa sammenstøbt med Hovedreglen og som staa som Vidnesbyrd om paa hvor sildigt et Tidspunkt under Udarbejdelsen man naaede til Enighed herom. De følgende Tidens Lovgivning saavel som Praxis have jo yderligere fastslaaet Formuefællesskab som raadende, hvor intet andet er vedtaget ²⁾).

Vi skulle nu se, hvorledes ogsaa paa et andet Omraade Kvindens Ret blev ændret og hendes Stilling begrænset, nemlig da Christian V. oprettede den nye Højadel. Det hedder paa overensstemmende Maade i Grevernes og Friherrernes Privilegier af 1671, at der til at bære saadan Ære og Værdighed med Sømmelighed udfordres stor Middel og Formue, hvilken let forsvinder, naar den deles i mange smaa Lodder; der bevilges derfor Grever og Friherrer og deres Efterkommere Majorats

¹⁾ Forarbejderne til Kong Christian V.'s Danske Lov, ved Secher og Støchel I, 213 f., 217 ff., 535, 551. II, 500.

²⁾ Den danske Familieret, paa Grundlag af J. H. Deuntzers Familieret, ved V. Bentzon (1910) 115 ff.

Ret, saa at Godset gaar udelt til én, og at Mand gaar foran Kvinde, Mandslinje foran Kvindelinje. Saaledes kommer en afdød Besidders Broder til at gaa foran hans Datter, hans Sønnedatter til at gaa foran en Datter. Dette er i alt Fald Hovedreglen, med hvilken ogsaa de fleste Erektionsbreve stemme. Enken faar kun et Livgeding ¹⁾).

Naar vi nu se tilbage paa den saaledes paaviste Udviklingsgang ²⁾ og søge efter de sociale Forhold, der have været Baggrund for den og givet Anledning til den, maa vel følgende komme i Betragtning.

Man vil vanskelig kunne paastaa, at en forandret Opfattelse af Kvinden, eller af Ægteskabet og Ægtefællernes Forhold, skulde have gjort sig gjældende. En Udvikling er kun fortsat, som var begyndt længe før Renæssancen og Reformationen, den havde gennemgaaet sine vigtigste Stadier samtidig med, at disse Bevægelser vare i Virksomhed, og den afsluttedes først paa en saa sen Tid som ved det 17de Aarh.s Udgang.

Man maa i Bevægelsen se et Sigte mod at skabe Retssubjekter med større økonomisk Handlefrihed; Manden bliver mere og mere den, der under Ægteskabet raader for Formuen, Fælliget med Børnene er ogsaa ophørt ³⁾, Enken vinder stadig mere Handlefrihed. Dernæst er det givet, at Begrænsningen af Kvindens Arveret er fremkommet af agrariske Hensyn; ved dette Udtryk lægger jeg dog, mere end det sker ved Nutidens Anvendelse af Ordet, Vægt saavel paa Standsbetragtninger

¹⁾ Viggo Bentzon Den danske Arveret (1910), 37 ff.

²⁾ Jeg bringer min Kollega Professor Poul Johs. Jørgensen min erkjendtlige Tak for megen velvillig ydet Bistand ved de foranstaaende Undersøgelser.

³⁾ Paa dette og flere andre Forhold vil jeg ikke kunne komme ind i denne Sammenhæng, men henviser til Stemanns og Matzens Retshistorier.

som paa økonomiske og Jordbrugshensyn. Bestemmelsen herom fremkommer samtidig med Paabudet om at Sædegaarde ikke maa deles, og den findes endog første Gang i en Artikel om saadanne. Endvidere maatte den Forandring, som foregik med Formuegenstandenes Art og Karakter, føre til, at man lod Sondringen mellem fast Ejendom og Løsøre ophøre at have den store Betydning; Gjældsbreve, Værdipapirer af forskjellig Natur, Skibsparter o. s. v. fik stadig en større Rolle, Hypotheker fandtes nu ved Siden af brugelig Pant. Allerede i Middelalderen havde Omsætningslivet i Kjøbstaden banet Vej for Udviklingen; dér gjaldt jo saaledes, at „Kjøbstadsjord er Løsøre“, og nu blev det Retsreglerne fra Byerne, som bleve antagne paa Landet.

Det kan vist bestrides, at Renæssancen i noget eneste Land har bragt en Forbedring i Kvindens Retsstilling. Dette gjælder lige saa meget Renæssancens Hjemland Italien, som alle andre Lande, hvorhen dens Indflydelse bredte sig, og lige meget om de vare katholske eller protestantiske ¹⁾.

Jeg vil her blot tage eet af de katholske Lande for mig: jeg vil fremsætte, hvad en udmærket fransk Retslærd udtaler om sit eget Land. Glasson siger i sit store Værk over fransk Ret følgende ²⁾. Kaster man et Blik tilbage paa Udviklingen i det 16de—18de Aarh. bliver det klart, at i politiske og borgerlige Rettigheder

¹⁾ Jeg har eftersat Retshistorier fra flere forskjellige Lande og ikke kunnet finde noget Vidnesbyrd herom; dette Resultat fremgaar ogsaa af de fra de enkelte Lande givne Beretninger hos Helene Lange u. Gertrud Bäumer, Handbuch der Frauenbewegung I. Die Geschichte der Frauenbewegung in den Kulturländern. 1901.

²⁾ Histoire du droit et des institutions de la France, par E. Glasson. VIII (1903), 356 ff.

er Kvindens Stilling gaaet tilbage. I Middelalderen afveg Kvindens borgerlige Stilling ikke fra Mandens, og i feodal Henseende udøvede Besidderinden af et Len samme suveræne Rettigheder som Manden. Derfor har man med Grund kunnet sige, at Middelalderen havde emanciperet Kvinden ¹⁾. Men baade i offentligretlig og i privatretlig Henseende finder i de følgende Aarhundreder et Tilbage-skridt Sted. Dette er saa meget mærkeligere, som netop det modsatte gjælder med Hensyn til Kvindens Indvirkning paa Dannelsen og Kultur. Siden Renæssancetiden have Frankrigs Kvinder faaet en langt mere indgaaende Uddannelse, og de ere ofte mere aandsdannede end deres Ægtefæller; de rent literære Saloner i det 17de Aarh. blive til politiske i det 18de Aarh.; Damerne gribes af de forskjellige Tidens Problemer, de beundre Voltaire og de elske Rousseau, de blive hyldede og ærede, men saa godt som Ingen arbejder paa at ændre eller forbedre deres Stilling, end ikke under Revolutionstidens Kampe, hvor der netop af Revolutionens mest fremskredne Mænd bragtes Forslag frem om yderligere at beskjære Kvindens Ret ²⁾. —

Renæssancen har aabenbart i for stærk en Grad

¹⁾ Saaledes fremstilles det af Th. Funch-Brentano i Indledningen til hans Udgave af *Traicté de l'économie politique par Montchrétien*. S. LII ff.

²⁾ Med Glassons Redegjørelse kan sammenholdes den Fremstilling, som Emilie Schomann giver i sit ret udførlige Skrift: *Französische Utopisten des 18. Jahrhunderts und ihr Frauenideal* (1911). Det paavises her, hvorledes saa at sige ingen af disse franske Forfattere havde Øje for Kvindens sociale Betydning eller for Kvinden som Menneske. Naar de ikke som Rousseau stillede Kvinden i Evner og Anlæg langt under Manden, tillagde de i hvert Fald Kvinden kun Betydning som Ægtefælle eller Moder. Om en Ligeberettigelse som den, der er fremsat i det 19. Aarhundrede, var der ikke Tale.

været begrænset til en Bevægelse inden for Dannelsen, den har i mange Henseender grebet for lidt fat om Menneskehjernerne, og derfor har den ofte ikke naaet at kunne udstrække sin Magt over Samfundenes videre og jævner Lag ¹⁾).

Men derfor kan det ikke være rigtigt at skildre vor hjemlige Udvikling som om frigjørende Tanker fra Renæssancen vare blevne kvalte under Reformationens Aand. Jeg har i det Foregaaende paavist, hvorledes helt andre Forhold af økonomisk og social Natur gjorde sig gjældende.

Til Slutning skal jeg endnu bemærke følgende.

Naar det i Prof. Troels-Lunds Værk siges, at det var ud fra Renæssancens Aand, at alle de kraftige Kvindeskikkelser vare fremgaaede, der paa forskjellig Vis gav hin Tid sit Stempel, Katharine af Medici, Dronning Elisabeth og Maria Stuart, skal jeg naturligvis ikke heri modsige den udmærkede Forfatter, ligesom det ogsaa er vist, at vi i det 16de og 17de Aarh. træffe adskillige danske Kvinder prægede af Renæssanceaand. Men jeg vil dog gjøre opmærksom paa, at Dorothea, Christoffer af Baierns og Christian I.'s Dronning, længe før den Tid var en ligesaa kraftig, dygtig, selvstændig og virkelysten Skikkelse, og at hun levede før tidlig og for fjernt mod Nord til, at hun kan regnes mellem Renæssancekvinder. Og før Renæssancetiden havde vi i Danmark en regerende

¹⁾ Jul. Fridericia udtaler i Begyndelsen af sin fine Undersøgelse „Træk af Kvindeidealets Omdannelse i det 16. og den første Halvdel af det 17. Aarh., særlig i Danmark“ (Tilskueren, 1898, 465 ff.): det være strax sagt, kun om Kvinderne i de højere Samfundsklasser er der i det hele Tale i den her foreliggende Undersøgelse.

Dronning — ikke en kortvarig Formynderiske —, endog en saa mægtig Personlighed som Dronning Margrethe, medens man i England, Frankrig, Tydskland og mange andre Lande ingensinde havde villet betro en Kvinde en lignende Stilling eller gjøre hende til Regent over ét Land, end sige til Hersker over trede Riger.
